

Ledorden ur ett samhällsperspektiv

Andlighet ur ett samhällsperspektiv

Andlighet är ett begrepp med många betydelsenysanser. Själva ordet har sin grund i bibeln och en kristen tradition, men det har blivit ett mer allmänt brukat begrepp i modern tid. Som fenomen kan andlighet förstås som något universellt mänskligt. Det hör samman med vår existentiella livsförståelse, vår upplevelse av mening och sammanhang, vårt förhållande till det heliga. Andligheten är förbunden med de existentiella frågor som vi aldrig blir klara med. Även om dessa frågor i vår vardag ofta blir trivialiserade – så vet vi ändå att vi ständigt måste vända tillbaka till dem och gång på gång tolka dem på nytt i ljuset av våra liv.

Andlighet är förknippat med vår samhörighet med varandra, med naturen, med själva livet och det som vi betraktar som livets grund. Vi upplever det andliga i situationer där vi upplever att något angår oss på djupet. Kanske kan vi säga att människans andlighet handlar om hennes förmåga att beröras, att stå i relation och att visa empati. Det andliga uppstår ur en mänsklig sensibilitet, en förmåga att erfara med öppna sinnen, att förnimma med ett klart medvetande. Det sätter oss i förbindelse med tillvarons insida – ofta, men inte nödvändigtvis, utifrån en bestämd traditionell religiös utgångspunkt.

Andlighet kan förknippas med känslor av närvaro, förundran, bävan, hänförelse, enhets-känsla och existentiell svindel. Överallt och närsomhelst kan vi drabbas av det som är större, det som öppnar upp tillvaron på djupet: en förhöjd verklighetskänsla. Det kan ske i vardagliga situationer, på arbetet eller på bussen, men det drabbar oss kanske ändå oftare i gräns- och undantagssituationer, vid en dödsbädd eller under en hisnande vacker vandring. Det kan överlämnas av en liten smutsig barnahand likaväl som av en oändlig stjärnklar natthimmel. Det kan också komma till oss som en förhöjd känsla av gemenskap och samhörighet, ansvar och kallelse. Vi benämner det med många namn: I poesin, konsten och musiken erbjuds olika språk för att närma sig det, liksom i bönen.

De värden som förknippas med andlighet är av grundläggande betydelse för människan och skapar de avgörande förutsättningarna för kulturell och samhällelig utveckling. Både i FN:s konvention om mänskliga rättigheter och i svensk lagstiftning kan vi se att dessa värden ges ett särskilt värde och skydd. Det är inte heller svårt att se hur dessa värden relaterar till olika områden i samhället, också områden som ligger inom statens och kommunernas verksamhetsansvar.

Här kan de övriga fyra ledord som beskriver pilgrimsledernas innehåll ge en överblick:

Hälsa: Svensk hälsovård har uppdraget att utgå från en helhetssyn där man beaktar både fysiska, psykiska, sociala och andliga eller existentiella behov. Det kan utvidgas till en grundförståelse av hur samhällets ansvar för dess medborgares välfärd bör förstås även inom andra verksamheter: att se till individen som en varelse med kroppsliga, psykiska, sociala och andliga behov.

Hållbarhet: Sverige implementerar på olika nivåer de Globala målen Agenda 2030 där ett holistiskt perspektiv på hållbarhet lyfts fram. För att bygga robusta och långsiktigt hållbara samhällen krävs ekologisk, ekonomisk, social och även andlig hållbarhet. Inte minst när vi ser på de faktorer som skapar social sammanhållning blir den andliga hållbarheten av stor betydelse, vilket bland annat har betonats av FN.

Historia: Att ha ett historiskt medvetande är en förutsättning för en existentiell livsförståelse. I den vidare mening som vi här lägger i begreppet historia; att tolka den egna situationen och den egna tiden i ljuset av de berättelser och minnen som omger oss, kan vi se att många samhällsfunktioner samverkar, som till exempel skola, bibliotek, kulturinstitutioner och museer.

Dialog: Ett demokratiskt samhälle bygger på tanken att människor tillsammans fattar beslut om det gemensamma, och att sådana beslut grundar sig på fria och öppna samtal. I vår tid har det blivit en viktig fråga hur det demokratiska samhället kan värnas när förutsättningarna för detta samtal förändras. En viktig del är att kunna möta den ensamhet och det utanförskap som många lever i och som leder till en andlig deprivation.

Pilgrimsvandringen ger uttryck för en andlighet som är förankrad i det som vi i föregående avsnitt beskrivit som pilgrimskapets eller den utvidgade gemenskapens grundhållning, präglad av frihet, gästfrihet, samverkan och holism.

Att skapa möjligheter för pilgrimsleder bidrar därmed till stor samhällsnytta. Det slår vakt om människans grundläggande behov av mening och kan minska upplevelsen av vilsenhet och andlig hemlöshet. Det bidrar till att värna okränkbara värden och motverkar att dessa urholkas. Det skapar möjlighet till gränsöverskridande gemenskap, social sammanhållning och delade erfarenheter och förhindrar splittring och konflikt i samhället. Det kan föra samman olika krafter till en gemensam strävan för allas bästa, och kan sätta stopp för marginalisering, polarisering, extremism och fundamentalism.

Hälsa ur ett samhällsperspektiv

Andlig eller existentiell hälsa är en viktig dimension av det mångdimensionella hälsobegrepp som även inbegriper fysisk, psykisk, social och ekologisk hälsa. Att utgå från ett mångdimensionellt hälsobegrepp av detta slag innebär att se människan i ett holistiskt perspektiv. Vår hälsa är inte bara något vi har utan en konsekvens av de processer som upprätthåller den. Hälsa är mer än frånvaron av ohälsa. Om vi enbart fokuserar på de avvikande tillstånden, sjukdomarna, och inte på de grundläggande förutsättningarna för ett liv i hälsa, riskerar vi att behandla symtomen utan att komma åt de verkliga orsakerna till ohälsa. Att gynna förutsättningarna för hälsa, att inta ett salutogent, hälsofrämjande, perspektiv är därför viktigt.

Vandring är en av de bästa och mest lättillgängliga salutogena aktiviteter som finns. Forskning har visat att vandring i naturen:

erbjuder en skonsam och varierad träningsform som aktiverar hela kroppen med alla dess olika muskelgrupper. Om vandringen pågår längre tid skapas dessutom ett energiunderskott som minskar fetma i buken.

sänker stress. Pulsen och halterna av stresshormonet cortisol minskar. Vi mår bättre, blir friskare snabbare och behöver mindre smärtlindring. Blodtrycket sjunker. Vi upplever en psykologisk distans till krav och rutiner i vardagslivet och får hjälp att rikta vår uppmärksamhet på andra saker.

blir mer positiva. Blodflödet minskar till prefrontala cortex, det område som reglerar irritation samt känslor av oro och sorg. Även korta promenader i en naturlig miljö har kraftiga effekter på känslorna och leder till positiva förändringar i självuppfattning och självkänsla. De som ägnar sig åt denna typ av vandring regelbundet har högre självsäkerhet och självkontroll.

stärker och stimulerar våra hjärnor. Hjärncellernas tillväxt är beroende av den stimuli som naturen ger. Vi behöver stimuli för vår hörsel, syn och hud. Det gör att vi mår bättre, tål stress bättre, blir mer koncentrerade och kreativa och får bättre minne. Vandring i naturen kan också stimulera vår fantasi och göra oss mer associativa. Vi blir mer socialt öppna och flexibla.

Vandring kan särskilt stärka vår andliga hälsa. Medan det internationellt ofta talas om "spiritual health" har det i det sekulära Sverige blivit vanligt att tala om "existentiell hälsa", men begreppen bör ses som likvärdiga och utbytbara. Andlig hälsa innebär att ha ett förhållningssätt till livet som gör att vi tänker, känner och handlar på ett sådant sätt att vi kan uppleva livsmod, livsglädje och livsmening i tillräckligt hög grad för att kunna leva, även när livet utmanar.

Världshälsoorganisationen (WHO) har identifierat åtta olika teman med betydelse för människors existentiella hälsa:

- Harmoni och inre lugn
- Upplevelse av sammanhang
- Existentiell styrka och kraft
- Tillit som livskraft
- Meningen med livet
- Upplevelse av helhet
- Upplevelse av förundran
- Förhoppning

Dessa åtta teman har blivit viktiga för det gemensamma samtal om existentiell hälsa som under senare år involverat olika delar av samhället, däribland sjukvården. Det är kanske lättast att få en förståelse av dessa teman genom att tänka på vad det kan innebära när dessa åtta kvaliteter saknas i ett liv:

Utan harmoni och lugn tvingas vi kämpa med oro och ängslan inför tillvaron. Om vi inte upplever oss stå i ett sammanhang blir livet osammanhängande och ohanterligt. Utan andlig styrka och kraft drabbas vi av modlöshet och vanmakt. Att inte kunna känna tillit leder till ett främlingskap inför andra, med en rädsla för att ständigt bli sviken och övergiven. Att inte uppleva någon mening med livet gör oss uppgivna och likgiltiga. Utan känslan av helhet kan vi inte erfara hur olika faktorer i det egna livet samverkar. Den som inte upplever förundran kan inte känna den glädje som kommer av att drabbas av livets skönhet, rikedom, oförutsägbarhet och helighet. Utan hopp kan vi inte leva i öppenhet inför livets föränderlighet och möjligheter.

Dessa andliga bristtillstånd får direkta konsekvenser för vår livskvalitet, vår motståndskraft mot fysisk ohälsa och vår förmåga att klara av social utsatthet. Vandring och andra naturnära aktiviteter kan därför erbjuda en form av hälsofrämjande friskvård där hela människan finns med. Vandringens betydelse för människans välbefinnande bekräftas av forskningen, liksom hennes behov av naturen. Att vandra kan vara en både terapeutisk och rehabiliterande övning. Vi blir gladare, mer harmoniska och lugna. Genom att stärka människors hälsa och minska deras vårdbehov kan vandringen också bidra till stora samhällsekonomiska vinster som frigör resurser till andra insatser för att hjälpa människor till ett bättre liv.

Vi kan se stora skillnader i hälsa mellan olika ekonomiska grupper. Livslängden hos personer i rika och fattiga kommuner skiljer sig till exempel markant åt. Det är ett av de tydligaste tecknen på samhällets växande ojämlikhet. Samtidigt som utsatta grupper ofta har sämre hälsa och lever kortare, har de också mindre tillgång till hälsofrämjande aktiviteter. Ur det perspektivet kan vandringsleder erbjuda viktiga bidrag till en bättre hälsa för alla, oberoende av sociala och ekonomiska förutsättningar.

Hållbarhet ur ett samhällsperspektiv

Att bygga ett hållbart samhälle är, som alla vet, vår stora gemensamma utmaning och överlevnadsfråga. Det förenar oss alla. Det gäller för alla människor oberoende av kulturell och religiös tillhörighet. Men vad innebär det? Även om utmaningen att värna biologisk mångfald, begränsa klimatförändringarna och minska beroendet av fossila energikällor är av avgörande betydelse, så rymmer hållbarhetsbegreppet mycket mer. Också här finns det behov av ett holistiskt och flerdimensionellt perspektiv.

Detta är något som inte minst betonas i FN:s Agenda 2030 där sjutton olika områden lyfts fram. Det handlar om att stoppa klimatförändringarna och slå vakt om den biologiska mångfalden, att skydda ekosystem och värna haven. Men det handlar också om att bygga hållbara, fredliga och inkluderande samhällen, att stoppa hunger och fattigdom, att möjliggöra jämställdhet och jämlikhet, att arbeta för god hälsa, utbildning och bra arbetsvillkor, att tillgodose behovet av energi, vatten och sanitära lösningar, att omvandla industri och infrastruktur på sätt som kan leda till hållbara produktions- och konsumtionsmönster.

Mot bakgrund av detta holistiska perspektiv blir det tydligt att vi som enskilda individer, liksom hela samhället, är berörda på alla plan. Vi kan alla göra insatser på många olika sätt för att bygga det hållbara samhället. Det hållbara samhället bygger på ett ekologiskt förhållningssätt som låter oss leva i hälsa och välbefinnande, i jämvikt med skapelsen och med varandra. Det förutsätter en social hållbarhet likaväl som en andlig eller existentiell hållbarhet.

I många sammanhang, inte minst i FN:dokument, lyfts de ideella rörelserna fram som avgörande krafter för samhällenas omställning. I alldeles särskilt hög grad betonas de religiösa organisationernas betydelse. De involverar stora delar av jordens befolkning och ger ofta röst åt de mest utsatta och marginaliserade grupperna. De finns närvarande i de flesta lokalsamhällen och bidrar till att skapa bättre livsvillkor genom sjukvård, undervisning och lokal organisering kring gemensamma samhällsfrågor. De är samtidigt några av världens största biståndsorganisationer. Dessutom äger de religiösa organisationerna, särskilt kristna kyrkor, stora andelar av världens skog.

Vi kan se pilgrimsrörelsen i detta sammanhang: Den vill bidra till en hållbar besöksnäring som hjälper till att bygga upp lokala ekonomier och samtidigt värna om naturens resurser. Pilgrimslederna kan samla människor kring gemensamma intressen och skapa en levande landsbygd. Pilgrimer kan bidra till social hållbarhet genom att vara vittnen där människor lever i förtryck, som på Västbanken, och de kan skapa möjligheter till förståelse och försoning mellan olika grupper som hamnat i konflikt. I ett mångfaldssamhälle som det svenska kan pilgrimsvandringar uttrycka gemenskap över såväl kyrkliga som religiösa gränser.

Den klassiska definitionen från Brundtlandrapporten, att hållbarhet är det som präglar ett samhälle där människor idag kan leva goda liv utan att det sker på bekostnad av kommande generationer, visar att det finns en viktig historisk dimension i hållbarhetstanken. Det handlar om var vi kommer ifrån, var vi befinner oss och vart vi är på väg. Då blir pilgrimsvandringen också ett viktigt verktyg för det hållbara samhället genom att göra historien levande.

Vandring för människor samman och stärker gemenskaper. Vandring kan bidra till ökad omsorg och ett större ansvarstagande för natur och närsamhälle. Den andligt eller existentiellt motiverade vandringen har särskild betydelse. Genom att bearbeta de existentiella livsfrågorna får vi redskap att formulera grundläggande värden som förenar oss med andra. Vi får hjälp att känna delaktighet och medansvar, men också motståndskraft och uthållighet. Det motverkar de upplevelser av maktlöshet, vanmakt och hopplöshet som kan leda till det sociala livets urholkning och bli ett hot mot demokratin.

Historia ur ett samhällsperspektiv

Varför ska samhället intressera sig för förmedlandet av historisk kunskap? Svaren på den frågan har varierat genom tiderna. När den förste riksantikvarien Johannes Bureus tillsattes 1630 av Gustaf II Adolf, och fick till uppgift att dokumentera och bevara fornminnen och historiska fenomen, var det bakomliggande politiska syftet att bygga en tydlig svensk nationell identitet. I stormaktstidens totalitära Sverige blev historien ett instrument för maktens ideologi. Också idag kan vi se att det finns olika ideologiska principer som påverkar historiesynen, även om dessa i regel är av annat slag.

Under 1900-talet utvecklades en större medvetenhet om behovet att skydda såväl kultur- som naturarv. Risker för att unika kultur- och naturvärden skulle gå förlorade genom exploatering, vanvård och förstörelse på grund av krig hade blivit alltmer tydliga. Efter Andra världskriget bildades UNESCO och tanken på skyddade världsarv formaliserades i början av 1970-talet genom "Konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv".

Den bärande tanken bakom världsarven är att bevara värdefulla kultur- och naturvärden för kommande generationer, men också, som begreppet "världsarv" visar, att dessa är en angelägenhet för hela mänskligheten. Utgångspunkten för en sådan syn på det historiska arvet är demokratiska värden, tanken på mänskliga rättigheter, internationalism och fredssträvan.

Det historiska arvet bidrar till förståelse mellan människor och hjälper oss att se rikedomen i den kulturella mångfald som den mänskliga historien rymmer. Att förhålla sig till historien bidrar till förståelsen av vad det innebär att vara människa tillsammans med andra. Vi är på många sätt lika och kan förstå varandra, men vi är samtidigt olika. Precis som vi måste sträva efter ömsesidig förståelse måste vi bejaka behovet av att respektera varandras egenart. Ingen religion, vetenskap, kultur eller ideologi kan göra anspråk på exklusiv rätt till verkligheten. Ingen tidsepok är den andre lik, ingen kontext erbjuder samma förutsättningar, vi måste ständigt vara öppna för nya perspektiv.

Med en sådan inställning blir kulturarv en sammansatt företeelse som speglar en komplex verklighet. Det rymmer det mänskliga livets avtryck på alla områden. På sin hemsida beskriver Riksantikvarieämbetet det på följande sätt:

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan. Oavsett om det skrivs i obestämd eller bestämd form – kulturarv eller kulturarvet – innefattar det en mångfald av kulturarv. Ibland kan det preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, t ex det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv.

Kulturarvet består av fornlämningar likaväl som av industrihistoriska minnesmärken, det inbegriper byggnader, liksom odlingslandskap och kulturvägar. Det består också av föremål, seder och traditioner. Det består av idéer, konstnärliga och litterära riktningar, andliga traditioner och politiska rörelser. Det är materiellt och immateriellt. Det inkluderar inte bara majoritetssamhällets kultur utan också de kulturer som till exempel kännetecknar samer, romer, judar och muslimer. Kulturarvet är sammansatt och mångfaldigt. Det återspeglar det svenska samhälle som under lång tid formats av människors mobilitet och av utbyten med andra kulturer.

Det kyrkliga kulturarvet har en viktig roll i berättelsen om hur vår kultur och vårt samhälle har formats. Det sätter också in vår historia i ett vidare kulturellt och religiöst sammanhang. Pilgrimsvägarna erbjuder ett meningsfullt sätt att uppleva detta kyrkliga kulturarv. De låter oss uppleva kyrkorum och kyrkliga traditioner i ett vidare sammanhang som kan göra dem mer meningsfulla och relevanta för oss.

Många gånger anknyter lederna till mycket gamla vägar som kan berätta om det svenska kulturlandskapets utveckling. Inte minst i ett mångkulturellt samhälle är det viktigt att generöst, respektfullt och varsamt låta alla människor få ta del av denna historia.

Ett viktigt kulturarv är det nätverk av europeiska kulturvägar som skapats genom Europarådet i samarbete med EU. Dessa kulturvägar överskrider landsgränser och återspeglar hur gemensamma värden bundit samman Europa i en kulturell gemenskap. De allra första europeiska kulturvägarna var de pilgrimsvägar som leder till Santiago de Compostela. Idag har det tillkommit många fler kulturvägar med koppling till pilgrimstraditioner och kyrka.

Därigenom har den pånyttfödda pilgrimsrörelsen i Europa fått en tydlig koppling till en historieskrivning som vill lyfta fram en pluralistisk, gränsöverskridande kulturell gemenskap som en förutsättning för andlig och intellektuell upplysning och som ett medel för utveckling, samverkan och kulturell samhörighet. Detta får djupgående konsekvenser också för hur den europeiska pilgrimsrörelsen ser på sig själv.

Att pilgrimsvägarna kan bidra till social sammanhållning och ömsesidighet bekräftas i många situationer där dialogen mellan religiösa och kulturella traditioner utvecklas. Att bjuda in alla människor att ta del av historien kan bli ett sätt att möjliggöra den öppenhet och dialog som ger rum för kulturell och religiös mångfald.

Dialog ur ett samhällsperspektiv

Dialog och delande är helt avgörande för vår mänskliga existens. I boken "Livsmodets väg" skriver Tania Sezen Riderelli Rio:

Jag har växt upp med delande som en fundamental förutsättning för att överleva som människa. Att vara människa är för mig att alltid vara beroende av andra människor. Att vara en medmänniska i ett samhälle är för mig att alltid vara beroende av min omgivning.

Hon fortsätter med att skriva att delande kan avse sådant som är materiellt och sådant som är abstrakt, som känslor. I delandet suddas gränsen mellan ditt och mitt ut:

Jag kan dela med mig av min sorg, så att min sorg inte längre enbart är min sorg. Jag kan dela med mig av information, så att informationen jag hade inte längre endast finns hos mig. Jag kan dela med mig av allt. För mig personligen har detta betytt allt. Delande är varför jag kan gå i skolan. Delande är varför jag kan bo i familjehem. Delande är varför jag överlever traumatiska upplevelser och delande är för mig tron att man inte kan vara berättigad till en sak. Jag äger inget, och inget äger mig.

Ett sådant delandets förhållningssätt formar vår självbild och vår världsbild:

Delande är allt vår värld är. Om det inte vore för delande, skulle inte ett samhälle finnas. En delande värld är för mig motsatsen till en individualistisk. Och precis en sådan värld vill jag leva i.

Det är en bra beskrivning av delandet som grundläggande social praktik. Genom delande uttrycker vi vår vilja att göra livet möjligt för varandra. Delandet är det konkreta uttrycket för ett liv i solidaritet. Pilgrimsvandringen kan ses som ett exempel på en sådan social praktik där människor möts i delande gemenskap. Vi har tidigare talat om pilgrimsvandringens grundhållning som syftar till en utvidgad gemenskap genom gästfrihet, samverkan och holism.

Det dialogiska förhållningssättet kan leda till att människans frihet och integritet bekräftas. Själva samtalet mellan människor verkar därför för social sammanhållning. Jürgen Habermas lyfter i sin diskursetik fram betydelsen av dialogen som en förutsättning för att nå fram till allmängiltiga normer.

Det är bara när vi strävar efter att mötas i ömsesidiga, likvärdiga relationer som verklig kommunikation blir möjlig och en gemensam förståelse kan skapas.

Konkret kommer detta till uttryck på många sätt genom pilgrimsvandring: i den vardagliga hjälpsamheten mellan vandrare, i delande av tankar och erfarenheter, i skratt och tårar som förenar, i det spontana mötet med någon över en trädgårdshäck eller i den öppna kyrkporten, i gemenskapen kring bröd och vin – men mest av allt i den känsla av samhörighet som pilgrimsvandringen skapar, i det öppna hjärtats förhållningssätt.

Utifrån ett samhällsperspektiv kan en dialogisk hållning leda till social sammanhållning, ”social cohesion”. Social sammanhållning uppstår där människor känner tillhörighet, delaktighet och ansvar för varandra.

Arbetet med pilgrimsleder kan bidra till att utveckla dialogen och samarbetet mellan olika aktörer i samhället, som religiösa samfund, föreningar, företag, myndigheter och offentliga institutioner. På så vis kan pilgrimsarbetet bidra till att skapa tillit och delaktighet, skapa nya tänkesätt, delade målsättningar och en mer holistisk förståelse av samhället. Det sker idag på ett nationellt plan genom arbetet med ramverket för vandringsleder, men också i lokala sammanhang.

Arbetet med pilgrimsleder kan bidra till att stärka civilsamhället, stödja entreprenörskap och lokalt näringsliv, samt ge utrymme för socialt företagande. Pilgrimslederna kan till exempel bidra till att skapa härbärgen och annan infrastruktur på lederna, hålla liv i lokala destinationsbolag och transportföretag, affärer, restauranger och hantverksindustrier. I projektet ”Pilgrimsstad Sigtuna” ser vi ett exempel på hur olika aktörer förenas för att utifrån pilgrimslederna lyfta staden som besöksmål.

En utgångspunkt för social sammanhållning är att människors sociala, kulturella och religiösa tillhörigheter i ett globaliserat samhälle blir allt viktigare resurser för den sociala sammanhållningen. Detta kan pilgrimsvandringar bidra till. Exempel på detta kan vara de många ekumeniska och mångreligiösa vandringar som ordnats i olika sammanhang, till exempel de kippavandringar som arrangerats till stöd för judar i Malmö.

Pilgrimsvandringen kan bidra till arbetet mot fördomar, utanförskap och religiös intolerans genom att förena människor kring gemensamma teman som hållbarhet, fred, människovärde och lokalhistoria.

Natur- och kulturarv är viktiga gemensamma värden. I EU:s policy för kulturarv uttrycks det på följande vis:

Kulturarv berikar människors liv. Det är också en drivkraft för de kulturella och kreativa sektorerna, och spelar en roll i skapandet och förstärkandet av Europas sociala kapital.

Kulturarv är en viktig resurs för ekonomisk tillväxt, arbetstillfällen och social sammanhållning. Det bidrar till att revitalisera stads- och landsbygdsområden och gynna hållbar turism. Inom EU är över 300.000 personer anställda inom kulturarvssektorn och 7,8 miljoner arbeten är indirekt kopplade till kulturarvet.

Pilgrimslederna tillgängliggör kulturarvet för många och kan skapa sammanhang för samtal och lärande, till exempel genom historiska vandringar, samtalsgrupper, kurser, föredrag och skolverksamhet.

Kulturarvet och den samtida kulturen är viktiga för det medmänskliga engagemanget. Medmänsklighet och solidaritet kan inte bara handla om ekonomiska och sociala villkor. Det är genom konsten, det fria skapandet i historia och nutid, som människans autonomi och integritet kan upprätthållas och förverkligas. Utan kultur kan vi inte lära känna oss själva och inte heller uppleva någon andlig hälsa. Med begreppet kulturdiakoni beskriver Olov Hartman denna ståndpunkt. Att tillhandahålla pilgrimsvandringen som livstolkande existentiell handling blir därmed ett avgörande uttryck för medmänskligt engagemang.

Liksom i dialoggrupper och AA-möten är samtalet en avgörande del också av pilgrimserfarenheten. Där respekten för varje människas erfarenhet tas på allvar växer tilltron till vår förmåga att kunna påverka och förändra våra egna liv och att hjälpa varandra. Pilgrimslederna kan därför bidra till människors upplevelse av samhörighet, andlig och social hälsa. De skapar möjligheter till kontakter med andra människor och ett deltagande i samhället. Vandringar som ger möjlighet till existentiella samtal erbjuder ofta en positiv gemenskap, har en stor betydelse för mångas välbefinnande och kan bryta ensamhet och utanförskap.

Pilgrimsvandringen är en solidaritetshandling, ett tillfälle att bli exponerad för livets sårbarhet och att upptäcka hur vi själva berörs och involveras i den sårbarheten. Förutom den kulturdiakonala aspekten av pilgrimslederna kan dessa också bidra till att synliggöra andra aspekter av de religiösa organisationernas sociala arbete och ansvarstagande för samhällets utsatta.

Ledorden i ett kristet perspektiv

Andlighet i ett kristet perspektiv

Det andliga har, i kristen tradition, en tydlig koppling till den tredje personen i gudomen, den Heliga Ande, som sänds till oss som tröstare, livgivare och hjälpare. Samhörigheten, livet i gemenskap, är det grundläggande uttrycket för spiritualitet, för Guds Andes verkan i oss. Anden vägleder pilgrimen, lyser upp hennes väg med kärlekens inre ljus, omsluter henne med välsignelsens kraft och bär henne när hennes egna krafter sinar. Anden leder hennes steg till målet, till vilan och friden i Gud. Anden låter henne erfara vissheten om att Gud går med henne i varje steg. Det är i Anden som språkförbistringen övervinns och främlingskapet bryts. Genom Anden omvandlas, förnyas och återupprättas livet.

Det kristna livet definieras av kallelsen till efterföljelse och tjänst, till ett liv i Andens mottagande och utgivande. Tron är ett svar på denna kallelse och den kristna gemenskapen och världsbilden formas av den. Uppbrottet, uttåget ur fångenskapen, den förvandlande ökenvandringen och längtan till det utlovade Gudsriket blir därför trons centrala teman. Det blir en tro för ett vandringsfolk, en pilgrimstro, en tro som rymmer en oändlig mångfald och ständigt sträcker sig över nya gränser. Det blir samtidigt en tro som sträcker sig inåt, mot det frihetens rum som öppnar sig inom oss, när vi lever genom Guds nåd.

Mycket av det som vi lyft fram när vi talat om andlighet ur ett pilgrims- och samhällsperspektiv finns naturligtvis också med när vi talar om en kristen andlighet. Även om den kristna traditionen på ett särskilt sätt kopplar Anden till den kristna kyrkans liv, till dopet och nattvarden, så är det samtidigt en självklar utgångspunkt att Guds Ande finns med i hela skapelsen som livgivande gudsvind och förblir en förutsättning för allt liv. Därför blir Andens närvaro särskilt tydlig där Guds skapelseverk blir synligt, där livet befrias och förnyas, där gemenskapen återupprättas.

Vandringen är ett andligt sökande, men Anden är samtidigt den som visar vägen. Å ena sidan kan vi se vandringen som ett uttryck för vår längtan till Gud, å andra sidan kan vi se den som ett uttryck för Guds vilja att dra oss till sig. Vi kan säga att pilgrimsvandringen har en sakramental karaktär: den låter Gud verka och bli närvarande genom människors handlingar och skapade ting. Pilgrimens nyckelord kan hjälpa oss att få syn på denna sakramental dimension. De gör det möjligt för oss att i dem se hur Gud ger sig själv åt oss.

I bönboken "Välsigna min väg – böner för pilgrimer och andra livsvandrare" försökte jag formulera detta i en bön:

*Vi ber att få komma till friheten i Kristus –
där allt som binder förlorar sin makt,
till enkelheten i Kristus –
där allt som splittrar sjunker undan,
till tystnaden i Kristus –
där allt är levande närvaro,
till bekymmerslösheten i Kristus –
där varje ögonblick är Guds nu,
till långsamheten i Kristus –
som låter oss ana livets helande kraft i oss,
till andligheten i Kristus –
att han är i oss och vi i honom,
till delandet i Kristus –
att allt har blivit oss givet för att ges vidare.*

Även om nyckelorden är öppna och tillgängliga för alla att tolka utifrån allmängiltiga mänskliga livserfarenheter står de alltså samtidigt i ett förhållande det som är centralt för den kristna tron. Genom nyckelorden kan hela det mänskliga livet inkluderas i en sakramental livsförståelse. Genom dem kan vi ana hur Guds kärlek verkar för alla människor och för hela tillvaron i alla dess delar. Inget är för obetydligt, inget för stort.

För den som ser sig som kristen kan det leda till en fördjupad förståelse av hur lärjungaskap kan uppfattas och förverkligas. När vi söker den gemensamma grund där våra erfarenheter kan delas, kan vi, liksom Jesus, rikta blicken mot det djupmänskliga, det som förenar oss med varandra och med Gud.

I ett sådant delande, präglad av ömsesidighet och tillitsfull respekt, kan vi rikta blicken mot det som "avslöjar oss", det som skaver och värker, det som gör oss svaga och osäkra, det vi skäms över och helst vill gömma, det som ger upphov till tvivel och vilshenhet. Vi kan samtidigt få syn på den oerhörda glädje och befrielse som räcks oss genom delandet. Vi kan ana den livskraft som gör att "blinda ser och lama går, spetälska blir rena och döva hör, döda står upp och fattiga får ett glädjebud", som Jesus säger i Matteusevangeliet. Det är något helt annat, sannare och verkligare, än att njuta förmånerna av att tillhöra en religiös grupp.

Vi förvandlar ofta andligheten till något som ställs i motsats till det skapade, materiella eller jordiska. Vi glömmer så lätt bort att bödens språk är det första språk vi kan tala, att det är spädbarnets språk, liksom det är trädens och regnets och jordens språk. Det är inget vi behöver lära oss, men det krävs tålmod för att ge det utrymme i våra liv. Att pilgrims- vandra kan vara ett sätt att lära känna detta vårt ursprungliga modersmål som bor i våra hjärtan.

Ur ett kristet perspektiv ligger det därför nära att bejaka pilgrimsvandringen som ett sätt att bekänna frihetens möjlighet och som ett sätt att övervinna språklöshetens och hemlöshetens begränsningar.

Pilgrimen har ett släktskap med tillvarons alla lösdrivare, luffare och flyktingar, alla som inte har en tydlig och privilegierad plats i samhället. I det har pilgrimen också en likhet med Jesus. Han ignorerar ofta medvetet de religiösa eliterna och de politiska makthavarna, när han inte öppet konfronterar dem. Han delar bord med ”skökor och publikaner” – de utstötta och illa sedda. För honom är det de utsatta människorna och den sårbara skapelsen som står i centrum – inte vilken social status vi har eller vilken religiös tillhörighet vi väljer att definiera oss själva utifrån.

Hälsa ur ett kristet perspektiv

Redan i det hebreiska namnet ”Yeshua”, som ”Jesus” kommer från, kan vi möta föreställningen att Gud vill hälsa. Namnet kan översättas som ”Herren frälser”, eller ”Herren ger hälsa”. I Bibeln framhålls Guds omsorg om skapelsen som det bärande motivet för Guds handlande. Människan, som en del av Guds skapelse, har del i denna omsorg. Gud vill att hon ska få utvecklas och blomstra. Hälsa är därför syftet med Guds handlande med skapelsen och med oss människor.

Det holistiska och salutogena synsättet på hälsa ligger nära denna bibliska syn. I bibeln är det förknippat med begreppet *shalom*, som kan översättas med frid eller fred. I några av de allra äldsta hebreiska textfragment som bevarats finner vi den aronitiska välsignelsen, med sin önskan om Guds välsignelse, beskydd och fred.

Herren välsignar dig och beskyddar dig.

Herren låter sitt ansikte lysa mot dig och visar dig nåd.

Herren vänder sitt ansikte till dig och ger dig fred.

Liksom vi insett att hälsa är mer än frånvaron av sjukdom insåg det gamla testamentets författare att fred var något mer än frånvaron av krig. Shalom-begreppet återspeglar denna insikt. Det beskriver ett tillstånd av välbefinnande och harmoni, både hos den enskilde, i den sociala gemenskapen och i relation till skapelsen. Det är ett relationellt begrepp som innebär att livet bevaras genom samspel och samverkan.

I nya testamentet är det med orden "Frid över er!" som den uppståndne Jesus hälsar sina lärjungar. Denna hälsning har i fridshälsningen blivit ett fast moment i den kristna nattvardsliturgin. Jesus kopplar tydligt samman sin uppgift med läkande och helande och använder också bilden av läkaren för att beskriva sin egen kallelse.

Det grekiska ordet *therapeia*, förekommer i evangeliet som tillskrivs Lukas, han som själv anses ha varit läkare. Det betyder helande från sjukdom. Så används det i Luk 9:11 där det sägs att Jesus talade till folket om Guds rike, och botade alla som behövde hjälp. Det kan också betyda att vårda sig om andras välbefinnande i en vidare mening, att tjäna andra eller att sköta om ett hushåll, som i Luk 12:42 där Jesus talar om en tjänare som tar sig an sin Herres tjänstefolk och ger dem mat i rätt tid.

I Uppenbarelseboken 22:1-2 har vi kanske det mest spännande exemplet på hur *therapeia* används. Här ingår det i visionen om hur skapelsen återupprättats och förvandlats av Gud: "Mitt på den stora gatan, med floden på ömse sidor, stod livets träd, som bär frukt tolv gånger om året och ger sin skörd varje månad, och trädets blad är läkemedel, *therapeia*, för folken."

Det för kristendomen så centrala begreppet frälsning har ofta förlorat sin koppling till Guds vilja att skapa hälsa. I kristen tradition har i stället frälsningen många gånger kommit att innebära befrielse från det materiella och förgängliga. I Bibeln är det livet i dess helhet som är föremål för Guds frälsningsverk. Där beskrivs hur skapelsen ska förvandlas och förnyas. Ett konkret uttryck för det är när Gud för sitt folk ut ur Egyptens slaveri. Det utgör också bakgrund för de kristnas tolkning av Jesu död och uppståndelse. Ur detta befrielse- och uppståndelsemotiv har den kristna pilgrimstraditionen vuxit fram.

Samtidigt är det just genom att ta människans brustenhet och främlingskap på allvar som den kristna synen utmärker sig. Gud vill läka den brustna skapelsen, och så även den brustna människan. Gud vill återupprätta söndrade relationer mellan människor i lika hög grad som Gud vill bota den ensamhet vi alla bär inom oss. Pilgrimens nyckelord kan ge oss verktyg för att urskilja Guds läkande kraft i oss, men de ger oss också redskap för att kunna bidra till andra människors och hela skapelsens hälsa och välbefinnande.

Hållbarhet ur ett kristet perspektiv

Bibelns texter har brukats till att rättfärdiga människans exploatering av skapelsen. Den bibliska skapelsetanken bygger emellertid, som vi sett, på en holistisk och ekologisk syn, som får långtgående moraliska konsekvenser. Den gyllene regeln, att vi ska göra mot andra så som vi vill att de ska göra mot oss, återspeglar denna ekologiska syn som den kommer till uttryck i Jesu undervisning. Vi kan inte älska oss själva utan att älska vår nästa, och vi kan inte älska Gud utan att visa omsorg om Guds skapelse.

Genom att reducera andra människor eller den natur vi lever i till något vi har rätt att förbruka och utnyttja, utan hänsyn till vad det får för konsekvenser, reducerar vi också oss själva. Vi blir främlingar i världen när vi betraktar livet på ett förtingligande sätt. Vi blir själva förtingligade. Vi förlorar känslan för det heliga i tillvaron liksom i oss själva. Det leder till exploatering, repression och våld. Det är motsatsen till det fredsbudskap som Jesu förkunnar, där målet är att återställa och återupprätta livet, det som i judisk tradition har kommit att beskrivas med det hebreiska begreppet "tikkun olam", att reparera världen.

Det dubbla kärleksbudet utgår från att vi blir till i gemenskapen med andra. Vårt människovärde blir oss givet när vi förhåller oss till skapelsen som en dyrbar, oskattbar gåva. Denna hållning kan få oss att släppa den egocentriska föreställningen att vi själva ska åstadkomma allt som krävs för att kunna leva. Vi anar att vi är burna av de livsuppehållande krafter som på tusen olika sätt flätar in våra liv i tillvarons stora livsväv.

I kristen tradition har det funnits personer som sökt leva i en sådan hållning, som gått före och kan visa vägen för andra. Henry David Thoreau är en sådan föregångare. Den berömda dagbok han skrev under sin tid i en enkel stuga i skogen vid Walden pond beskriver hur han i iakttagelsen av och samhörigheten med naturen fann en motkraft mot den framväxande industrialismens destruktiva inverkan på livet. Hans naturmystik går hand i hand med hans slaverimotstånd och pacifism. I "Konsten att vandra" talar han om vandringens betydelse för att uppnå inre balans. I hans texter kan också dagens pilgrimer finna inspiration till hur vandringen kan bli ett hjälpmedel i sökandet efter ett mer autentiskt liv.

En annan viktig föregångare är den norske filosofen och aktivisten Arne Naess som med sin ekosofi och djupekologi skapat viktiga förutsättningar för ekoteologin. Även han hämtade inspiration från vandring och bergsklättring. Idag har klimatkrisen gjort det nödvändigt för de kristna kyrkorna att i allt högre grad svara an på klimatkrisens utmaningar och att återupptäcka den kristna skapelsetankens helt avgörande betydelse. Bartholomeus I av Konstantinopel, patriark av den östortodoxa kyrkan, liksom påve Franciskus har blivit viktiga röster i klimatdebatten.

Påve Franciskus talar i sin Klimatencykliga *Laudato si* om att kyrkan måste gå ut i samhällets marginaler och verka i solidaritet med de mest utsatta. Denna rörelse rymmer en strävan att låta hela tillvaron vara lika betydelsefull. I konsumtionssamhället tenderar tillgångar och samhällsbyggande insatser att koncentreras till centrum, där de stora marknadsplatserna finns, medan samhällets utkanter reduceras till industriområden, åkrar, gruvor och soptippar.

De som lever i marginalerna är utestängda från det välstånd som finns i centrum medan de som lever i centrum lever i illusionen att deras överflöd inte ger några negativa konsekvenser. Rörelsen ut mot marginalerna erbjuder oss därför ofta möjlighet till en djupare förankring i verkligheten. Den kan fungera som ett skydd mot indoktrinering, som ett slags avkodning. Det är den hållning som Jesus själv visar på. Pilgrimsfärden kan också vara ett sätt att gestalta denna hållning.

Franciskus talar om kyrkans ansvar att delta i den omvändelse eller omställning som redan pågår i världen, och där många gånger andra än kyrkans folk går före. Det måste vara den gemensamma omsorgen om livet som står i centrum, inte vilken religion vi säger oss tillhöra. Även i Svenska kyrkans hållbarhetsarbete, som beskrivs i biskoparnas brev om klimatet och i Svenska kyrkans färdplan för klimatet framhålls det gemensamma ansvar som alla människor delar. Till denna uppgift har kyrkan sitt alldeles unika bidrag att ge när den i trons källor söker uttrycken för Guds omsorg om hela skapelsen.

I Kyrkornas världsråd har begreppen rättvisa, fred och skapelsens integritet sedan länge förts samman till en helhetstolkning av vår gemensamma utmaning. Vi kan inte värna skapelsen utan att samtidigt slå vakt om fred och rättvisa. Inte heller kan vi nå långsiktig fred utan att värna skapelsen och bygga rättvisa samhällen. Tanken bakom detta holistiska synsätt påminner om de tankar som kommit att präglade FN:s millenniemål och Agenda 2030. I Kyrkornas världsråd har pilgrimstanken på ett uttalat sätt kopplats samman med dessa tankar. Alla människor av god vilja har kallats till en gemensam *Pilgrimage for justice and peace!* Tillsammans måste vi söka vägar till en framtid präglad av *shalom*, av fred, hälsa och harmoni.

Kristendomen är, tillsammans med andra religioner, en viktig resurs i mänsklighetens strävan efter omställning, men religionerna har ingen ensamrätt till uppgiften att rädda världen. De behöver själva omvända sig och bli öppna och lyhörda för skapelsens rop. Jesus kallar oss att slå följe med varandra, att förenas i arbetet för det som är viktigt för alla, att utmana och inspirera varandra.

Historia ur ett kristet perspektiv

I kristen tradition är minnet av avgörande betydelse. Jesus säger åt oss att fira nattvarden, det heliga sakrament som konstituerar den kristna församlingen, till minne av honom. Detta minne är, sett ur maktens perspektiv, ett obekvämt, subversivt minne. Det har en omstörtande och avslöjande innebörd. Det är ett minne som dömer förtryckaren och lyfter offren upp ur glömskan. Det är ett minne som samtidigt ställer oss inför vår delaktighet i världens bortvändhet från Gud och inför kallelsen till förvandling.

Att vara pilgrim är att gå i dialog med detta subversiva minne, att fläta samman den egna livsberättelsen med berättelsen om hur Gud verkar befriande i livet. Är det inte därför kristna i alla tider vandrat till födelsegrottan i Betlehem, Jesu dopplats eller gravkyrkan? Är det inte därför de besökt Petri grav i det romerska imperiets huvudstad? Är det inte därför de sökt sig till de gamla kyrkorna, helgonens gravar och de gamla klosterplatserna? Alla dessa platser vittnar om hur Guds kärlek och nåd, Guds vilja till förnyelse och förvandling, bryter fram i vår värld. Genom att själva besöka dessa platser blir de troende delaktiga i det som platserna förmedlar.

Varje pilgrimsvandring innebär – i ett kristet sammanhang – ett erbjudande att läsa vår egen historia, kyrkans historia och samhällets historia i självprövningens och omvändelsens ljus. Den ger upphov till en kritisk omvärdering. Det är genom denna omvärdering som trons, hoppets och kärlekens sanning kan bli centrum i vår livsförståelse. Vandringen ger upphov till en förvandling, där vi kan lämna vanmaktens livsmönster och dras in i Guds berättelse. Vi blir allt mindre flyktingar på väg bort från något, alltmer pilgrimer på väg mot något.

Pilgrimsvandring är inget entydigt fenomen, och det är inte heller något oskyldigt fenomen. Pilgrimsfärder kan tjäna olika syften, goda såväl som onda. På vägen till Santiago berättas många olika historier för den som vill lyssna. Vi möter berättelser om krig och ockupation, från Karl den Stores tid fram till 1930-talets inbördeskrig och diktatur. Vi kan möta berättelser om religiös intolerans, slaveri, våld, makthunger och vinningslystnad. Där finns också berättelser om ekologisk ödeläggelse. Landskapet, städerna, ortsnamnen, kyrkorna – allt bär på olika sätt vittnesbörd om dessa olika berättelser.

Men vi möter också en annan berättelse, den som tar sin början i vår egen längtan. Det är berättelsen om den hungrande och törstande människa som söker bot, helande och befrielse – inte bara för sig själv utan för världen.

Dagens pilgrim slår följe med Franciskus, Ignatius, heliga Birgitta och tusen andra unga och gamla, män och kvinnor – och liksom dem får dagens pilgrim vandra med Jesus. De förenas i en gränsöverskridande gemenskap. De vandrar med den Gud som leder deras ”fötter in på fredens väg”. De lever i delande och i öppenhet för världens nödställda. Deras vandring leder dem till att ifrågasätta förgivettagna sanningar om dem själva, världen och Gud. Vandringen leder fram till ett val. I 5 Mosebok uttrycks detta val så här, när Gud ställer folket inför det:

Se, jag ställer dig i dag inför liv och lycka eller död och olycka. Om du lyssnar till Herrens, din Guds, bud, som jag i dag ger dig, och om du älskar Herren, din Gud, vandrar hans vägar och följer hans bud, stadgar och föreskrifter, då skall du få leva och bli talrik, och Herren, din Gud, skall välsigna dig i det land som du kommer till och tar i besittning. Men om du stänger ditt hjärta och inte vill lyssna utan låter dig förledas att tillbe andra gudar och tjäna dem, då säger jag er i dag att ni skall förintas. Ni får inte leva länge i det land som du kommer till och tar i besittning när du går över Jordan.

Det är hårda ord, men idag, när klimatnödläget blivit ett akut existentiellt hot, kan strängheten samtidigt verka hoppningivande. Ja, faran är att vi gör fel val, men det finns också en möjlighet att välja rätt. Vilken är den Gud vi söker? Vem vill vi vara? Vilken framtid söker vi? Vill vi följa maktens avgudar, eller följa evangeliernas Herre, han som trotsade makten, dömdes till döden och vanärad hängdes på ett kors? Vill vi lägga jorden under oss där vi går fram eller vill vi söka samhörighet med allt skapat?

Dagens klimathot visar med full tydlighet att detta är ett val på liv och död. Vill vi vandra med Franciskus som sökte gemenskap och respektfull dialog med muslimernas ledare, eller vill vi hellre följa Santiago Matamoros, muslimdödaren Jakob, som spränger fram på sin stridshäst i stridens hetta? Vilken av dessa bilder återspeglar för oss den kristna trons innersta sanning? Vilken av dessa bilder öppnar vägen till Guds nåd?

Dialog ur ett kristet perspektiv

Pilgrimsvandringen kan göra oss medvetna om den diskrepans som finns mellan vårt skapelsegivna tillstånd, det som Gud avser, och de villkor som faktiskt råder i världen, där kamp och konkurrens dominerar. Många gånger kan vi uppleva att tillvaron präglas mindre av delande, mindre av ubuntu än av ojämlikhet, våld och förtryck. Många gånger har dialogen upphört och blivit ersatt av ordkrig.

Den bibliska utgångspunkten är ändå att det finns en ursprunglig harmoni mellan människan och resten av skapelsen, och att den ligger till grund för våra liv och för det samhälle vi bygger tillsammans. Vi är kallade att reparera världen, att återställa hela skapelsen, med början i samhället och de sociala relationerna: att återvända till en dialogisk livsform.

Det dialogiska livsformen beskrivs i Bibeln som det paradisiska tillståndet. Det är ett tillstånd där människor hjälps åt, delar resurser och kan leva av vad jorden ger, i vetskapen om att naturens rikedom kan brukas och förvaltas rätt bara så länge det sker i överensstämmelse med Guds vilja, som är att upprätthålla harmonin.

Jorden och allt den rymmer tillhör inte någon människa utan Gud, och hela skapelsen vänder sig till Gud i tacksägelse för att lämna tillbaka den härlighet som Gud nedlagt i den. I Psaltarens texter kan vi förnimma något av denna dialogiska livsförståelse där allt skapat hör samman och vänder sig till Gud i lovsång:

*Himlen förkunnar Guds härlighet,
himlavalvet vittnar om hans verk.
Dag talar till dag därom
och natt undervisar natt.
Det är inte tal, det är inte ljud,
deras röster kan inte höras,
men över hela jorden når de ut,
till världens ände deras ord.*

Kanske rymmer berättelserna om Edens trädgård minnen av den urtid då människan levde på detta sätt i harmoni med skapelsen, då gemenskapens behov gick före den enskilda individens strävan att tillgodose egna intressen. Det är människans ursprungliga ubuntu-tillstånd.

Pilgrimsvandringen sätter oss i kontakt med detta skapelsegivna urtillstånd, där människan befinner sig i harmoni med livet och i ett rätt förhållande till det heliga. Men vandringen påminner också om förlusten av detta urtillstånd, och de sätt Gud verkar för att återskapa det.

Främlingskap och fångenskap, uppbrott och förvandling, sökande och lidande, omvändelse, hemkomst och frälsning – det är så vår kollektiva vandringsberättelse skildras i Bibeln. Det är berättelsen om syndafall och språkförbistring, om bruten dialog, förlorad gemenskap och brustna relationer, men också om uppståndelsen och pingstundret, om Andens utgjutelse, gåvan att på nytt kunna tala så att vi förstår varandra, så att det blir möjligt att foga samman det brustna.

Ibland har pilgrimsvandringens uppbrotts- och främlingskapsmotiv vantolkats på sätt som gjort att människor kommit att uppfatta den materiella tillvaron till något negativt. Snarare än att vilja befria och återupprätta skapelsen, har det tolkats som Guds vilja att befria våra själar från det skapade livets begränsningar. Det leder till en livsfientlig dualism. Ande och materia, kultur och natur, förnuft och känsla, manligt och kvinnligt blir motsatsord som ofta har fått återge denna dualism.

Då kan det vara viktigt att påminna om den syn på skapelsen som skapelseberättelsen åter speglar: Gud såg på allt skapat och såg att det var gott! Guds ursprungliga intention med skapelsen består: att skapa ett gott liv i harmoni och balans.

Att pilgrimsvandringen å ena sidan kan uttrycka samhörighet med livet och å andra sidan kan beskriva ett slags uppbrott och främlingskap behöver alltså inte vara uttryck för två oförenliga synsätt. Dessa perspektiv kan vara sammanlänkade. Ju tydligare insikten om Guds ursprungliga vilja med skapelsen blir inom oss, desto tydligare blir vår längtan och drivkraft att bryta upp från en verklighet definierad av destruktiva, nedbrytande krafter som står i strid med denna vilja. Vår erfarenhet av främlingskap blir allt starkare ju mer vi blir medvetna om dessa krafter och därmed drivs att söka den dialogiska verklighet som livet har sitt ursprung i.

Enligt biblisk tro är det samma Gud som verkar i Israels historia som låter regnet falla och ger liv åt växter och djur. Göran Larsson beskriver i boken "Tid för Gud" hur dessa dimensioner kan bli synliga i sabbatsbudet.

I Gamla testamentet motiveras sabbaten dels utifrån skapelseberättelsen, där Gud vilade på den sjätte dagen, dels utifrån uttågsberättelsen: "kom ihåg att du en gång själv var slav i Egypten och att Herren, din Gud, förde dig ut därifrån med stark hand och lyftad arm. Därför har Herren, din Gud, befallt dig att fira sabbatsdagen." En tredje dimension är den slutliga frälsningen, den väntande, eskatologiska sabbatsvilan, som i Hebréerbrevet där det sägs: "Så har Guds folk alltjämt en Sabbatsvila att vänta".

Dessa tre dimensioner finns också i nattvardsmåltiden, det delandets sakrament som utgör den kristna gemenskapens centrum. Där anar vi Guds ursprungliga intentioner med skapelsen. Där får vi ta emot befrielse och upprättelse. Där öppnar sig vägen till den framtid där allt förvandlats till dialog, till levande relation. I nattvarden frambär vi hela livet, hela skapelsen till Gud och blir delaktiga i Kristi död och uppståndelse. Måltiden, som på en och samma gång är åminnelse och tacksägelse, blir ett hoppets tecken för oss som ännu måste leva i spänningsfältet mellan uppbrott och hemkomst, mellan långfredagens kamp och sorg och påskens hopp och glädje.

I ett ekumeniskt sammanhang kan detta påverka hur vi tänker på oss själva och varandra. Ingen kristen kyrka representerar ensam den sanna, rena kristendomen utan är bara ett uttryck bland många. Alla kristna kyrkor tillhör det vandringsfolk som söker enheten i Kristus. Att vara kristen kan då inte handla om att framhålla sin egen tradition på bekostnad av andra utan om att upptäcka sig själv i dialogen med den andre. Att söka denna enhet i mångfald är samtidigt att söka en väg till försoning och gemenskap mellan alla människor, och mellan människan och skapelsen.

Kyrkornas världsråds kallelse till "a pilgrimage for justice and peace" bygger på tanken att delande och dialog skapar en rörelse mot framtiden. Vid världsrådets bildande 1948 enades kyrkorna om att hålla ihop, "stay together". I Busan 2013 lade man till en ny dimension till tolkningen av detta gemensamma åtagande, att färdas tillsammans, "move together", mot fred och rättvisa för hela skapelsen och alla människor. Det innebar ett skifte från en statisk till en dynamisk förståelse av den kristna enheten.

Begreppet pilgrimsfärd, "pilgrimage", gav en tydning av vad denna gemensamma strävan innebär: En transformativ inre och yttre resa mot den framtid Gud låter skapa. Ett gott exempel på en sådan pilgrimsfärd är överenskommelsen "Från konflikt till gemenskap" mellan Lutherska världsförbundet och Katolska kyrkan i samband med reformationsjubileet 2017 i Lund. Här talas det om den resa som börjar i gemensam bön och självrannsakan och slutar i förnyad samhörighet. Uppbrottets och hemkomstens mönster är tydligt.

I kyrkornas världsråds kallelse till "A pilgrimage for justice and peace" beskrivs tre olika dimensioner av denna pilgrimsresa: "Via positiva", "via negativa" och "via transformativa":

Via positiva innebär att i tacksamhet och bön ta emot och glädjas över gåvorna. Vi färdas inte tomhänta eller ensamma. Tillsammans har vi del i den "ursprungliga nåden" att vara skapade till Guds avbild och en del av den stora livsväven. Vi har fått ta emot livets gåva, skapelsens skönhet och enheten i försonad mångfald. Vi kan bli stärkta av denna nåd som låter oss bli delaktiga i kärlekens, fredens och rättvisans rörelse.

Via negativa innebär att uppsöka såren i skapelsen. Pilgrimsfärden för oss till de platser som präglas av förtryck och orättvisor. Vi får söka Guds inkarnerade närvaro i lidandet, utanförskapet och diskrimineringen. Mötet med verkliga erfarenheter av brusthet och synd påminner oss om livets innersta mening. Det kan leda till botgörrelse, rening och befrielse från maktbegär, egendom, ego och våld. Så kan vi bli mer lika Kristus.

Via transformativa innebär att vi, genom att själva förvandlas, kan åstadkomma en förvandling och förnyelse genom konkreta handlingar. Vår medkänsla för varandra och för skapelsen kan växa, liksom vår förmåga att stå emot ondska, orättvisa och våld, även när det kostar oss mycket. Vi får kraft att sträva efter ekonomisk och ekologisk rättvisa, helande och läkedom, fred och försoning. Så kan våra handlingar växa i trovärdighet genom den gemenskap som vi delar.

Just detta förhållningssätt, präglad av ömsesidighet, ansvarstagande och självrannsakan kännetecknar pilgrimsvandringens grundhållning. Har vi vandrat tillsammans är vi inte längre främlingar för varandra. Vi delar liv och erfarenheter med varandra, vi får be med och för varandra, vi får höra samman. Vi får lyssna till varandras sorger och glädjeämnen. Vi får uppleva hur vi är förenade och ett i Kristus.

Sammanfattning

I inledningen av den här texten angav vi olika skäl till varför innehållskriterier är viktiga i arbetet med pilgrimsleder. I stället för att endast summera vad som tidigare sagts om var och en av dessa punkter ska vi här försöka ge några korta tankar kring hur innehållsliga kriterier kan tillämpas i praktiken.

Beskriva

Innehållskriterier kan ge verktyg till att beskriva lederna utifrån det som skapar deras särart och på så vis utveckla vår förståelse av dem. Det kan vara givande att gå igenom en ledsträcka och undersöka på vilka sätt den gestaltar ett budskap om andlighet, hälsa, hållbarhet, historia och dialog. I arbetet med att upptäcka vad pilgrimsleden har att förmedla kan ledorden visa på sådant som vi inte tänkt på.

Arbetet med att beskriva, inventera och innehållsligt utveckla lederna, behöver kopplas till att människor faktiskt går dem. Det är genom vandringen som existentiell händelse vi utvecklar vår förståelse av pilgrimsleden. Det är vandringen som skapar innehåll. Den kan skapa berättelser och minnen som vi kan bli delaktiga i. För att kunna ta vara på och vidareutveckla ledernas "narrativa" kvaliteter är det också viktigt att över tid bevara dokumentation om ledernas utveckling och kännetecken.

Att beskriva lederna bygger på delande. Det gäller att hitta former för delande som både motsvarar pilgrimsvandringens karaktär av existentiell händelse och samtidigt fungerar i ett dokumentationssammanhang och som bidrar till ett språk som på ett kongenialt sätt förmedlar pilgrimsledens särart.

Avgränsa

Innehållsliga kriterier kan bidra till att avgränsa vad som särskiljer pilgrimsleder från andra vandringsleder och på så vis slå vakt om deras särart. Det handlar om att vara medveten om spänningsförhållandet mellan ett konsumistiskt och ett dialogiskt förhållningssätt. Det blir inte minst tydligt när vi söker de faktorer eller sammanhang längs leden där pilgrimens grundhållning på ett särskilt sätt kan aktualiseras. Det är ofta i sådana sammanhang vi kan uppleva pilgrimsvandringen som existentiell händelse.

Det betyder till exempel att vi kan behöva bli medvetna om hur vi gestaltar mötet med historiska platser, som kyrkor, så att de inte bara reduceras till historiska artefakter utan kommer i dialog med våra egna liv. Det kan betyda att platser som talar om utsatthet kan behöva lyftas fram och namnges. Det betyder att det fula, det som utgör samhällets baksida kan vara värt att lyfta in i pilgrimsvandringen. Vandringen i tillvarons marginaler, i samhällets periferi kan ställa viktiga frågor till oss. Det kan betyda att en mycket rak, lång och händelselös vandringssträcka kan vara en tillgång eftersom den erbjuder oss något av ökenvandringens erfarenhet, den prövande känslan av att ha för långt att gå, men den kan också låta oss uppleva den upplivande känslan av att till sist komma fram.

Samtidigt kan det handla om att hitta de former där olika ekonomiska intressen på ett positivt sätt kan bidra till att utveckla pilgrimslederna, och där pilgrimslederna kan bygga upp lokalsamhällen och skapa nya möjligheter för människor.

Samverka

Genom att tydliggöra varför pilgrimsleder är relevanta och angelägna kan innehållsliga kriterier skapa möjligheter till samverkan. När olika intressen samverkar utifrån olika målbilder finns det alltid en risk för missförstånd och kommunikationssvårigheter. Relationen mellan olika perspektiv kan inte ses enbart som något teoretiskt samband. Det kan bli mycket tydligt i verklig praxis.

Pilgrimens vandring är alltid personlig och unik, men pilgrimsvandring har samtidigt en samhällsnytta, den bidrar till hälsa och hållbarhet, den levandegör historien och skapar möjlighet till dialog. Det är ingen bieffekt av det som är pilgrimsledens egentliga syfte, utan en väsentlig del av vad pilgrimleden har som syfte: att vara en nyttig, livgivande del av människors liv, inte bara för dem som vandrar. Samtidigt är pilgrimsvandringen förankrad i en religiös livstolkning och ett sätt att gå i dialog med den livstolkningen.

När vi lyckas förmedla att pilgrimsvandring bygger på ett bejakande både av människans frihet och integritet och av den utvidgade gemenskap som präglas av gästfrihet, samverkan och holism, kan dessa perspektiv mötas och interagera på konstruktiva sätt. Då blir pilgrimsleden en resurs för hela samhället som olika aktörer kan vilja samverka kring. Rent konkret innebär det att det borde vara ett viktigt mål i arbetet med pilgrimslederna att göra dem till en allmän angelägenhet som många är tacksamma över och som olika slags samarbeten kan byggas kring.

Förvalta

Innehållskriterier skapar förutsättningar för en hållbar förvaltning och organisering. De kan också bidra till långsiktig finansiering och resursförvaltning och ge drivkraft åt arbetet att implementera ramverket för vandringsleder. Det är egentligen självklart att det blir mer intressant att prioritera något om det upplevs som angeläget och viktigt. Det är mer motiverat att stödja något som är av allmänintresse, något som kan gagna många. Det gäller både för kyrkan och för samhället i övrigt.

Följaktligen, när pilgrimsvandring uppfattas som ett slags hobby enskilda individer ägnar sig åt blir den sällan prioriterad, men när pilgrimsvandring uppfattas som en nyttig och konstruktiv social praktik som leder till hälsa, hållbarhet, historisk medvetenhet och dialog, då blir situationen annorlunda. Då blir det tydligt att det finns mänskliga och ekonomiska vinster som motiverar satsningar på pilgrimsleder.

På ett liknande sätt behöver kyrkan ofta påminna sig om att den i grunden är en pilgrimgemenskap, att hela den kristna traditionen vuxit fram ur pilgrimsvandringens erfarenheter och att även evangeliets löften om befrielse och nyskapelse är sammankopplade med pilgrimsvandringen.

Även om det inte uppmärksammas av Svenska kyrkans kyrkoordning så finns det goda skäl att hävda att pilgrimsvandring utgör en av kyrkans grundläggande uppgifter, en av dess definierande, outplånliga kännetecken, med andra ord, något att prioritera.

Kommunicera

Innehållsliga kriterier kan bidra till att utveckla bättre kommunikationsplattformar. Rent konkret kan detta märkas när vi ser hur pilgrimsleder presenteras i olika fora. Det är en stor skillnad på hur det talas om pilgrimsvandring beroende på vem som talar, och för många blir det något som saknas om inte den inre vandringen sätter sin prägel på hur den yttre vandringen beskrivs. Det är genom sitt innehåll och sin särart som pilgrimslederna lockar vandrare.

Att förmedla kunskap om pilgrimsleder handlar därför lika mycket om att förmedla detta innehåll och denna särart som att ge kunskap om den yttre leden. Genom de begrepp med vilka pilgrimsledens särart här presenteras ges ett ramverk för att tala om pilgrimsvandring utifrån vandringens upplevelsekaraktär, vandringen som existentiell händelse, och att lyfta fram och tematisera olika drag och kännetecken i den upplevelsen.

Att arbeta med dessa innehållsliga kriterier bidrar därför till att utveckla ett språk för att beskriva och förmedla hur den inre vandringen kan gestaltas genom den yttre vandringen. Detta språk är förstås oändligt mångfacetterat och rikt och kan inte begränsas till någon "modell", men modellen kan vara ett stöd och hjälpmedel, ett slags grammatik, i vårt arbete att utveckla detta språk.

Det kan vi behöva. Vi har ofta svårt att sätta ord på våra erfarenheter. Lika svårt kan det vara att lyfta blicken från den djupt personligt existentiella erfarenheten till det vidare sammanhang där vi är förenade med varandra. Vi blir allt bättre på att kommunicera vad pilgrimsvandring är ju mer vi skapar förutsättningar för att tala samma språk och att dela erfarenheter med varandra.

Engagera

Slutligen, det är innehållsliga kriterier som engagerar människor och gör dem delaktiga. Intresset för att röja vägar, sätta upp stolpar och sitta i möten kommer som en konsekvens av att pilgrimslederna har ett innehåll som vi upplever som värdefullt. Då blir det viktigt att kunna tala om ledernas särart som en drivkraft i arbetet med att utveckla pilgrimslederna.

Pilgrimslivet bygger på längtan, på kärlek, på engagemang, på en vilja till omställning. Det är något som ofta drivs av våra starkaste bevekelsegrunder. När dessa bevekelsegrunder inte ges utrymme eller tas på allvar falnar snabbt vårt intresse. Då kan vi uppleva att vi hamnat i ett sammanhang där det som borde vara något innerligt, viktigt och väsentligt reduceras till något banalt, utvändigt och betydelselöst, något som vi inte har lust att slösa vår energi på.

Att framgångsrikt bygga pilgrimsled handlar till sist, mer än något annat, om att värna vår möjlighet att uppleva pilgrimsleden som något angeläget och nödvändigt, något som ger hopp och kraft som det är värt att lägga arbete, engagemang och kärlek på.

Ett samspel mellan pilgrimsledens innehåll och yttre struktur

En utgångspunkt för detta material är att arbetet med pilgrimsledningens särart kan bidra till arbetet med att bygga och upprätthålla de fysiska lederna, inte minst tillsammans med implementeringen av det nationella ramverket. Den nedanstående figuren är ett försök att visa hur detta samspel kan uppfattas. Tillämpningen av ramverket ställer oss inför frågor om pilgrimsledningens särart och arbetet med dessa frågor ger oss nya resurser i tillämpningen av ramverket. Som denna sammanfattning försökt antyda kan en fördjupad tolkning av pilgrimsledningens särart därmed bidra till det konkreta arbete som ramverket ger riktlinjer för. Detta är vad den nedanstående figuren är tänkt att på ett schematiskt sätt illustrera.

